

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЄЗЕРСЬКА НАТАЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 159.922-053.6:17.023.34]:37.018.32

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ
ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент
Мілютіна Катерина Леонідівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри психології розвитку.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Шмаргун Віталій Миколайович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри соціальної роботи та психології;

кандидат психологічних наук, професор
Музика Олександр Леонідович
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України,
завідувач лабораторії психології обдарованості.

Захист відбудеться «27» листопада 2018 року о 12:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.І.Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства психологічний супровід обдарованої дитини є важливим завданням нашої країни. Кожна дитина потребує індивідуального підходу, допомоги у розкритті її обдарованості, формуванні цілісної гармонійної особистості. Ця мета ставить перед педагогами і психологами складні завдання, що потребують структурного, системного і послідовного розв'язання. Суб'єктивне благополуччя особистості є не лише індикатором її психічної стійкості, перехідних станів адаптації-деадаптації і ресурсів стресостійкості, але й має принципове значення для вдосконалення процесів загальної і навчальної соціалізації людини. Це явище потребує проведення прикладних досліджень, а також вирішення інших завдань. Необхідність вивчення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя учнів обумовлена великою кількістю соціально-психологічних проблем, супутніх процесу інтернатної соціалізації обдарованих підлітків, що спричиняють підвищення їх тривожності й агресивності.

Дослідженню суб'єктивних оцінок якості життя людини, що позначаються термінами «суб'єктивне благополуччя», «психологічне благополуччя», «щастя», присвячено чимало праць вчених (Н. Бредберн, М. Аргайл, Е. Дінер, М. Селігман, А. Кларк, Д. Канеман, Н. Шварц, Р. Раян, Е. Дісі, С. Любомирські, К. Ріфф, М. Чіксентміхайі, А. Вотерман, Е. Носенко, І. Аршава, Т. Данильченко, Е. Кологривова, Л. Сердюк, Т. Шевеленкова, П. Фесенко, С. Карсканова та ін.). Попри це, існує значна теоретико-методологічна неоднозначність у розумінні змісту та розмежуванні цих понять. Водночас робиться акцент на їхній ролі у реалізації життєвих цінностей (І. Джидарьян), задоволенні базових потреб особистості, ефективній самореалізації, налагодженні міжособистісних стосунків та наповненні життя позитивними емоціями (Ж. Вірна, Т. Данильченко), в утвердженні суб'єктності (А. Брушлинський, К. Абульханова-Славська), активної творчої позиції людини (Т. Титаренко, В. Франкл, М. Чіксентміхайі), спрямованості дій щодо реалізації та актуалізації своїх потенцій (В. Татенко), життєвих цінностей (З. Карпенко). Отже, суб'єктивне благополуччя розкриває актуальні аспекти ставлення людини до власного життя, що містять у собі потенціал для розкриття себе, продовження розвитку особистості.

Соціально-психологічні аспекти обдарованості розроблялися у працях Ю. Гільбуха, О. Кульчицької, В. Панова, О. Савенкова, К. Текекс, Л. Токаревої, В. Юркевич (у молодшому шкільному віці), В. Дружиніна, Н. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Музики, В. Рибалки, Р. Семенової, М. Холодної (у підлітковому та юнацькому віці). Виявлено послідовність виникнення та лінії розвитку основних підсистем соціальних здібностей особистості в межах первинної соціалізації (О. Власова). Розглянуто проблему психічних особливостей різновидової депривації (Я. Гошовський), віковий аспект суб'єктивної семантики (О. Лозова), психологію особистісної саморегуляції підлітків з порушеннями розумового розвитку (Н. Макаруч), проблему соціальної адаптації та життєвої траєкторії розвитку за умов соціально-нестабільного середовища (К. Мілютіна). Розглянуто обдарованість як індивідуальну та соціальну проблему

(Л. Подшивайлова), психологію аксіогенезу особистості (Г. Радчук), роль батьків у розвитку обдарованості дитини (Ю. Савченко), самопізнання (О. Сергєєнкова), досліджено психологічні чинники формування інтелектуальної компетентності у студентів гуманітарного профілю (В. Шмаргун).

Описані різні чинники, що впливають на формування суб'єктивного благополуччя (Ю. Дубовик, Л. Козьміна, О. Паніна, О. Ширяєва, П. Фесенко та ін.). Проте залишаються нез'ясованими ролі деяких важливих психологічних чинників, що забезпечують суб'єктивне благополуччя обдарованих підлітків в умовах інтернатного типу навчання, відсутні наукові розробки психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків, що сприяють адаптації до умов інтернатного перебування.

Актуальність і недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату»**.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукового напрямку досліджень факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розвиток цілісної особистості в контексті соціальних змін: соціальні, психологічні та педагогічні аспекти» (номер державної реєстрації 0114U003481) та в рамках теми «Вікові особливості інформальної соціалізації особистості», яка виконувалася на кафедрі психології розвитку у 2015-2018 роках (№ 16 КФ 016-03). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 3 від 24 жовтня 2013 р.), уточнено (протокол № 3 від 13 жовтня 2016 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 3 від 29.05.2018 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату.

Задачі дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми суб'єктивного благополуччя учнів підліткового віку, розробити теоретичну модель суб'єктивного благополуччя учнів.
2. Визначити психологічні чинники суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків.
3. Емпірично дослідити суб'єктивне благополуччя обдарованих підлітків.
4. Розробити та апробувати програму соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату.

Об'єкт дослідження – суб'єктивне благополуччя підлітків.

Предмет дослідження – психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату.

Теоретико-методологічною основою дослідження є принцип розвитку психіки в діяльності (Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко); філософські та соціально-психологічні засади вивчення процесу становлення особистості: гедоністичний підхід (Е. Дінер, Е. Кларк, Ф. Андрес, М. Аргайл) та евдемоністичний

підхід (К. Ріфф, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, К. Юнга, Т. Кашдан), положення позитивної психології (Ж. Вірна, М. Селігман), ідеї щодо становлення гармонійно розвиненої особистості та її самореалізації як ключових умов життєвого успіху (О. Бондарчук, Т. Говорун, Л. Дьоміна).

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних для уточнення сутності базових понять досліджуваної проблеми; *емпіричні* – констатувальний і формувальний експеримент, спостереження, бесіда, опитування, психодіагностичні методи для встановлення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя підлітків; *кількісної обробки даних* – визначення середніх значень, кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона) для виявлення кореляційних зв'язків між досліджуваними показниками суб'єктивного благополуччя, U-критерій Манна-Уїтні й Т-критерій Ст'юдента для знаходження різниці між двома незалежними вибірками, двокровий кластерний аналіз для визначення основних факторів, що впливають на адаптованість та суб'єктивне благополуччя учнів. Для кількісного аналізу було використано статистичний пакет SPSS, версія-21 та його функціональні можливості.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась упродовж 2013-2017 років на базі Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка (300 учнів, з яких 150 проживали у гуртожитку) та Русанівського ліцею Дніпровського району м. Києва (100 учнів). Загальну вибірку досліджуваних склали 400 учнів з вираженою інтелектуально-академічною обдарованістю (13-15 років), що навчалися у 8-9-х класах.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що: *вперше* визначено поняття суб'єктивного благополуччя як системного утворення особистості підлітка, що визначає повну задоволеність життям та проявляється у самореалізації, усвідомленій автономності та високому рівні адаптації; побудовано теоретичну модель суб'єктивного благополуччя учнів, що включає в себе евдемоністичний та гедоністичний підходи, особистісно-психологічний та соціально-психологічний напрямки, психологічні чинники благополуччя; обґрунтовано особливості психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків з різним способом навчання та проживання (суб'єктивна картина власного «Я», готовність до соціальної взаємодії, ціннісно-смилова система успішного життєутворення); виявлено зв'язок суб'єктивного благополуччя учнів з різним способом навчання та проживання з показниками рівня тривожності, самопізнання, самореалізації, самоактуалізації, автономності, загальної емоційної спрямованості та особистісної адаптації; *удосконалено* діагностичний інструментарій вивчення особливостей суб'єктивного благополуччя підлітків; *подальшого розвитку набули* стратегії соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату (підвищення рівня особистісної адаптації через самопізнання, розвиток самоактуалізації через особистісні можливості, розвиток емоційної спрямованості особистості через автономність).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці й апробації діагностичного комплексу для вивчення особливостей і виявлення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя підлітків, що створює засади для гармонізації життя та навчання підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату; розроблена й апробована програма соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату забезпечує підвищення рівня суб'єктивного благополуччя учнів з урахуванням їхнього способу життя та навчання. Отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у практичній діяльності психологів та соціальних педагогів психологічної служби системи освіти для психолого-педагогічного супроводу учнів з метою підвищення рівня їхнього суб'єктивного благополуччя; у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з психології під час вивчення навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, для змістовного наповнення організації практики студентів, для виконання дипломних, магістерських робіт (проектів) тощо.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 060/151-17 від 22.05.2017 р.), Русанівського ліцею Дніпровського району м. Києва (довідка № 6 від 27.01.2017 р.), спеціалізованої школи № 80 Печерського району м. Києва (довідка № 554 від 22.12.2017 р.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (№ 016/126-1 від 31.05.2018 р.), Інституту обдарованої дитини НАПН України (довідка № 02-15/312 від 01.06.2018 р.)

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи представлено на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2014); «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (м. Київ, 2014); «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті» (м. Одеса, 2015); «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (м. Київ, 2015); «Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії» (м. Харків, 2015); на засіданні круглого столу: «Інтернет-технології і соціалізація обдарованої учнівської молоді» (м. Київ, 2017); на III Всеукраїнському конкурсі «Творчий учитель – обдарований учень» (м. Київ, 2014).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 20 одноосібних публікаціях, з яких 6 – у наукових фахових виданнях України в галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави, 2 – у періодичних наукових фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 272 найменування (з них 108 – іноземною мовою) та 9 додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 247 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 165 сторінках. Робота містить 20 таблиць та 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет та методологічні засади, сформульовано мету, головні завдання роботи, висвітлено наукову новизну, практичну значущість дослідження, наведено відомості про апробацію результатів дослідження й публікації за темою дисертації.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні основи суб'єктивного благополуччя учнів підліткового віку»** окреслено основні підходи до розуміння суб'єктивного благополуччя, проаналізовано соціальні та індивідуально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя, проведено теоретичний аналіз особливостей підліткового віку та досліджуваних психологічних чинників суб'єктивного благополуччя підлітків, проаналізовано поняття обдарованості у психологічному аспекті, запропоновано теоретичну модель суб'єктивного благополуччя учнів.

У результаті узагальнення наукової літератури з проблематики дисертаційного дослідження констатовано два підходи до проблеми суб'єктивного благополуччя: гедоністичний і евдемоністичний. До гедоністичних теорій відносяться ті, в яких благополуччя описується в термінах задоволеності/незадоволеності (М. Арґайл, Н. Бредбурн, Е. Дінер.). Евдемоністичне розуміння ґрунтується на постулаті, що особистісне зростання – головна і необхідна умова благополуччя (А. Вотермен, Р. Райан, К. Ріфф, М. Селігман). Такий підхід оперує поняттями «психологічне благополуччя» або «евдемоністичне благополуччя».

Психологічне благополуччя трактується К. Ріфф як позитивний аспект психічного здоров'я людини та може бути розкрито через поняття самоактуалізації (А. Маслоу), особистісної зрілості (Г. Олпорта), повноцінно функціонуючої особистості (К. Роджерса), індивідуалізації (К. Юнга). Психологічне благополуччя визначається як прагнення до досконалості, що відображає реалізацію істинного потенціалу людини. Т. Кашдан розуміє психологічне благополуччя як зміст психологічного здоров'я, що описується як «втілення соціального, емоційного та духовного благополуччя та ресурсу і стану». Близьким до такого трактування психологічного благополуччя є уявлення про щастя як «щось схоже на особистісну рису», завдяки якій відбувається активність людини на шляху до її самоздійснення (М. Арґайл, М. Фордіс, П. Хіллс, С. Любомирські). Аутентичне щастя за М. Селігманом досягається через відкриття людиною позитивних якостей, їх розвиток та реалізацію у різних сферах життя – на роботі, в сім'ї, у повсякденному житті. Обидва підходи намагаються дати відповідь на питання «що таке щастя?», переводять його із категорії філософсько-побутової у науково-методологічну та виходять із концептуально відмінних поглядів на особистість та її життєву активність. Евдемоністичний підхід акцентує увагу на особливостях особистості, необхідних для позитивного функціонування, що полягає у продовженні її розвитку, його можемо визначити як особистісно-психологічний. Гедоністичний підхід більше уваги приділяє соціальним обставинам життя та впливу суспільства на те, як людина оцінює зміст власного існування, а позитивність його розглядає як досягнення стану задоволеності потреб, тобто таке бачення можна розглядати як соціально-психологічне.

У ряді робіт описано взаємозв'язок психологічного благополуччя з різними сторонами людського буття, розглянуто аспекти позитивного функціонування (Е. Носенко, І. Аршава, Т. Данильченко, О. Знанецька, Ж. Вірна, Л. Сердюк, В. Духневич, О. Васильченко, Е. Кологривова, Н. Грисенко, А. Шамне, А. Большакова та ін.), а втім, єдиної позиції щодо змісту позитивного функціонування особистості немає: існують різні погляди на співвідношення базових понять гедоністичного та еудемоністичного підходів – їх ототожнення. Л. Найдьонова також вказує на неможливість визначення благополуччя для окремої людини в умовах абстрагування від благополуччя громади, до якої ця людина належить. М. Чіксентміхайї доводить, що переживання щастя можливе, коли людина залучена до діяльності, яка її захоплює, перебуває у стані «поток». Суб'єктно-вчинковий підхід у сучасній психології (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, С. Рубінштейн, В. Роменець, Г. Балл, В. Татенко, Л. Бурлачук та ін.) передбачає розуміння людини як цілісної інтегрованої самодіяльної особистості, здатної на здійснення вчинку як високоморального, відповідального, вільного, творчого діяння, що є способом автентичного буття. Суб'єктність передбачає позицію творця власного життєвого шляху. Положення цього підходу близькі до уявлень К. Ріффа. В межах суб'єктно-вчинкового підходу працює чимало українських вчених (О. Знанецька, Т. Данильченко, І. Аршава, В. Лазаренко, С. Карсканова, Л. Яворовська та ін.). П. Фесенко та Т. Шевеленкова пов'язують психологічне благополуччя із переживанням задоволеності власним життям, що відображає одночасно як актуальні, так і потенційні аспекти життя особистості, цим трактуванням у своїх дослідженнях користується і В. Лазаренко. Ця теорія має особливе значення, адже вказує на соціально-психологічний механізм виникнення суб'єктивної оцінки якості життя, її обумовленість, з одного боку, особистими смислами, а з іншого – тим оточенням, що є референтним для людини та у якому відбувається формування ціннісної сфери.

Найбільш адекватною моделлю благополуччя, на думку дослідників, є шестикомпонентна теорія К. Ріффа, основою якої слугують ключові концепції (розробленої в руслі гуманістичної психології), що так чи інакше стосуються проблеми позитивного психологічного функціонування. Відзначаючи обмеженість гедоністичного підходу у вивченні психологічного благополуччя особистості, К. Ріфф створила теорію, що спирається на аналіз концепцій, пов'язаних із позитивним функціонуванням особистості (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Згідно з теорією К. Ріффа, суб'єктивне благополуччя характеризується як складний інтегральний феномен, що передбачає наявність системи особистісних цінностей і уявлень про світ, наявності емоційних та поведінкових стереотипів, різноманітних комунікативних навичок, особистісних якостей, цілей у житті, загального рівня інтелекту, який проявляється в задоволеності життям.

Таким чином встановлюємо, що суб'єктивне благополуччя – це системне утворення особистості підлітка, що визначає повну задоволеність життям та проявляється у самореалізації, усвідомленій автономності та високому рівні адаптації. Суб'єктивне благополуччя обдарованого підлітка передбачає наявність різноманітних психологічних чинників, що в узагальненому вигляді представлено як суб'єктивну

картину власного «Я», готовність до соціальної взаємодії та ціннісно-смислової системи успішного життєутворення.

У внутрішньо-особистісній сфері учнів психологічними чинниками суб'єктивного благополуччя є рівень тривожності особистості, самореалізація, суб'єктивне розуміння щастя (самопізнання). У мотиваційній сфері – самоактуалізація та автономність. Під автономністю розуміється сприйняття своєї поведінки, що відповідає власним інтересам і цінностям, а в її основі лежать підтримка і відсутність контролю з боку інших людей. У сфері соціально-поведінкових взаємин учнів – особистісна адаптація, загальна емоційна спрямованість.

Розуміння суб'єктивного благополуччя (щастя) підлітків як розвитку обдарованості та становлення індивідуальності в освітньому середовищі інтернатного типу школи важливе з таких причин:

по-перше, дозволяє розширити і поглибити теоретичні і прикладні дослідження з даної проблематики;

по-друге, допомагає системно дослідити соціально-психологічні детермінанти адаптації обдарованих підлітків до навчання та проживання в спеціалізованій школі-інтернаті;

по-третє, дає змогу розробити й апробувати програму соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків до умов інтернатного навчання та проживання.

Рис.1. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя учнів

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків» представлено програму емпіричного дослідження, окреслено його основні етапи, критерії підбору досліджуваних та здійснено характеристику групи підлітків. На основі запропонованої теоретичної моделі суб'єктивного благополуччя учнів описано суб'єктивне благополуччя та його психологічні чинники. Наведено результати аналізу числових значень компонентів суб'єктивного благополуччя підлітків.

Обґрунтовано вибір відповідного психодіагностичного інструментарію: «Опитувальник суб'єктивного благополуччя» (О. Власова) використовується для визначення суб'єктивного благополуччя учнів; тест «Визначення особистісної адаптованості школярів» (А. Фурман) для визначення рівня адаптованості школярів; «Опитувальник особистісної орієнтованості (Personal Orientation Inventory – POI, Е. Шостром)» для визначення розкриття особистісного потенціалу – самоактуалізації; методика «Шкала тривожності» (Дж. Тейлор) для визначення рівня тривожності учнів; методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» (Б. Додонов) застосовується для визначення установки особистості, в якій області діяльності можна отримати позитивні емоції; методика «Людина під дощем» (О. Романова, Т. Ситько) орієнтована на діагностику сили «Его» людини, її здатності долати несприятливі ситуації, протистояти їм, діагностику особистісних резервів і особливостей захисних механізмів. Ця методика також діагностує копінгстратегії людини, які стосуються індивідуального компоненту суб'єктивного благополуччя; авторська анкета спрямована на визначення суб'єктивного бачення підлітками щастя.

Всього у дослідженні взяло участь 400 учнів підліткового віку (13-15 років). Дослідження проводилось в Українському фізико-математичному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка (300 учнів, серед яких 150 проживали у гуртожитку) та 100 учнів Русанівського ліцею Дніпровського району м. Києва.

Важливим для подальшого визначення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя є аналіз кореляційних зв'язків між змінними. Так, шкала «суб'єктивне благополуччя» має середньої сили позитивні зв'язки зі шкалами «особистісна адаптованість» ($r = 0,485$, при $p < 0,01$), «альтруїстичні емоції» ($r = 0,320$, при $p < 0,01$), «комунікативні емоції» ($r = 0,283$, при $p < 0,01$), «праксичні емоції» ($r = 0,338$, при $p < 0,01$) та «самоактуалізація» ($r = 0,341$, при $p < 0,01$). Такий зв'язок також знайдено і для складових суб'єктивного благополуччя. Позитивне відношення може бути пов'язане із особистісною адаптованістю ($r = 0,359$, при $p < 0,01$), альтруїстичною ($r = 0,418$, при $p < 0,01$) та комунікативною ($r = 0,337$, при $p < 0,01$) емоційною спрямованістю. Особистісне зростання прямо пропорційно пов'язане із праксичними емоціями ($r = 0,323$, при $p < 0,01$). А самоприйняття залежить від рівня особистісної адаптованості ($r = 0,426$, при $p < 0,01$). Значуще впливають на суб'єктивне благополуччя такі його складові як цілі у житті ($r = 0,707$, при $p < 0,01$) та самоприйняття ($r = 0,665$, при $p < 0,01$). Відповідно до отриманих результатів дослідження психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих учнів за допомогою кореляційного методу було побудовано кореляційні зв'язки

психологічних чинників суб'єктивного благополуччя математично обдарованих підлітків. (Рис.2)

Шляхом опитування було визначено суб'єктивне розуміння щастя підлітками фізико-математичного напрямку навчання та його шляхів досягнення. Найбільше підлітків (34%) вважають, що щастя – це потрібність близьким людям та приналежність до групи. Щастя для них – мати гарні стосунки з рідними, мати друзів, власну родину, кохати і бути коханим. Це цілком закономірний результат, адже у підлітковому віці провідним видом діяльності виступає інтимно-особистісне спілкування. 25% опитуваних вважає, що щастя полягає у відчуттях радості і задоволеності життям, що обумовлюють піднесений емоційний стан. Факторами щастя тут були названі вміння радіти життю, не пригнічуватись через проблеми. Міцне здоров'я як ознака щастя – на третьому місці (15% відповідей). 12% опитуваних вважають, що щастя – це відсутність матеріальних проблем. Серед факторів щастя крізь призму матеріального були названі «дах над головою», багато грошей, кар'єра з великим доходом. 11% впевнені, що щастя полягає у самореалізації. Духовне багатство як синонім щастя розглядають лише 3% досліджуваних. Духовність займає нижчі сходинки у ціннісній структурі молодіжних уявлень про щастя, що узагальнено відображує сучасну спрямованість соціуму – отримувати максимум задоволення від споживання.

Питання щодо шляхів досягнення щастя виявилось для багатьох опитуваних надто складним: 30,3% підлітків на нього не відповіли.

Більшість підлітків вважає, що для досягнення щастя потрібно вибрати мету і невпинно рухатись до неї (18,7%). 13,3% опитуваних надали відповідь, що щастя можна досягти через досягнення успіху. 11,5% опитуваних вважає, що спосіб досягнення щастя – радіти життю кожен день. Інша частина підлітків впевнена, що шлях до щастя полягає в допомозі іншим людям (10,5%).

Таким чином, опитувальник шляхів досягнення щастя та основні дескриптори щастя за підлітковими уявленнями співпадає теоретичною моделлю суб'єктивного благополуччя учнів (Рис.1). У внутрішньо-особистісній сфері, на думку підлітків, необхідно радіти життю, піклуватися про інших, бути добрим, бути в позитивному емоційному стані, бути здоровим, бути незалежними (автономними); в мотиваційній сфері підлітки вважають за потрібне ставити мету, наполегливо працювати, досягати успіху, самореалізовуватися; що стосується соціально-поведінкової сфери підлітки зазначають, що важливо вірити в себе, бути потрібним, розвиватися духовно, самовдосконалюватися.

У результаті математико-статистичного аналізу отриманих у ході дослідження даних встановлено, що учні фізико-математичних ліцеїв мають рівень тривожності, який відповідає віковим нормам, найбільшим є показник самооцінної тривожності, провідною емоційною спрямованістю є романтична, праксична, гностична та комунікативна, мають середній рівень самоактуалізації та очевидний рівень особистісної неадаптованості. Суб'єктивне благополуччя на середньому рівні і має зв'язки із особистісною адаптованістю та альтруїстичною емоційною спрямованістю. Дівчата, порівняно з хлопцями, в умовах навчання точним наукам є більш романтично та естетично емоційно спрямованими, мають вищий рівень особистісного зростання.

Основними психологічними чинниками суб'єктивного благополуччя учнів фізико-математичних ліцеїв є особистісна адаптованість, гностична та альтруїстична спрямованість, низький рівень шкільної тривожності та високий рівень самоактуалізації.

Дослідження кореляційних зв'язків суб'єктивного благополуччя учнів фізико-математичних ліцеїв допомогло констатувати тісний взаємозалежний зв'язок між особистісною адаптованістю, самоактуалізацією, альтруїстичною та праксичною емоційною спрямованістю та суб'єктивним благополуччям учнів (Рис. 2).

Крім того, на рівень суб'єктивного благополуччя найбільше впливають такі його складові як мета у житті, самоприйняття та позитивне ставлення. Отже, у адаптованій до колективу особистості, з високою імовірністю спрямованою на самоактуалізацію, можна говорити про високий загальний рівень суб'єктивного благополуччя.

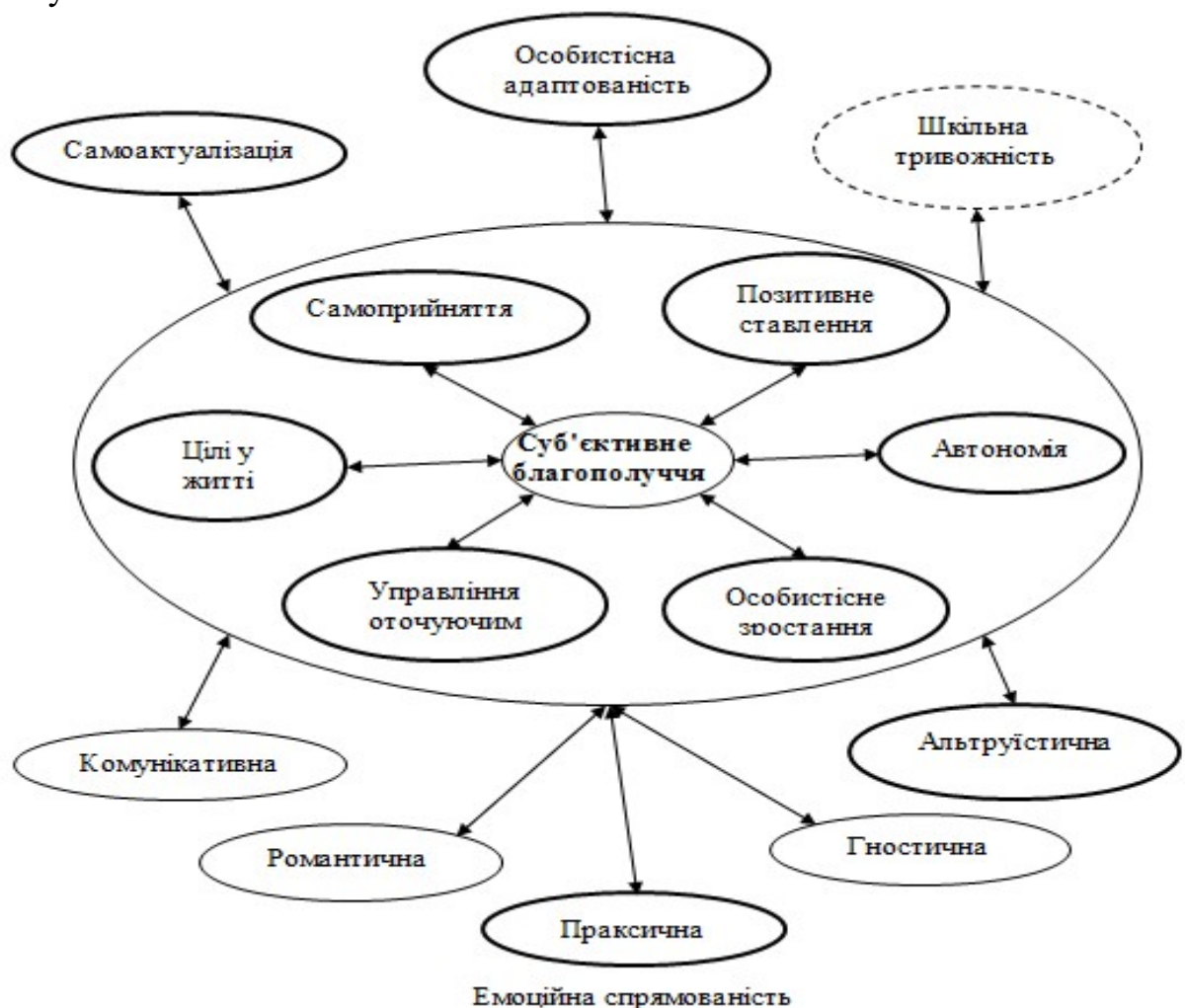

Рис. 2. Кореляційні зв'язки психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків

При дослідженні основних психологічних характеристик підлітків залежно від форми навчання встановлено, що підлітки, які навчаються у закладі інтернатного типу фізико-математичного напрямку, мають: середній рівень тривожності, з переважанням самооцінної тривожності; праксичну, романтичну та гностичну

емоційну спрямованість; неочевидний рівень особистісної неадаптованості, середній рівень самоактуалізації, високий рівень суб'єктивного благополуччя та таких його складових, як особистісне зростання та позитивне ставлення.

Учні фізико-математичного ліцею денного навчання тяжіють до завищеного рівня, що відповідає віковим нормам загальної та міжособистісної тривожності, провідною емоційною спрямованістю є романтична й гностична, мають середній рівень самоактуалізації та ситуативний рівень особистісної дезадаптованості, суб'єктивне благополуччя на високому рівні.

Для того щоб точно визначити, чи є статистично значуща різниця між психологічними чинниками суб'єктивного благополуччя учнів інтернатного та денного перебування на навчанні, було використано непараметричний критерій порівняння незалежних вибірок – U- Манна-Уїтні. Значуща різниця між групами учнів Українського фізико-математичного ліцею інтернатного типу навчання та учнями Русанівського фізико-математичного ліцею денного типу навчання спостерігається у тому, що останні мають вищі показники глорістичної та романтичної емоції, нижчі показники особистісної адаптованості та праксичної емоційної спрямованості. Також різниця спостерігається за такими складовими суб'єктивного благополуччя як позитивне ставлення, управління оточуючим, самоприйняття та наявність чітких цілей у житті підлітків. Рівень суб'єктивного благополуччя також вищий в учнів Українського фізико-математичного ліцею інтернатного типу навчання.

Для визначення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя учнів Українського фізико-математичного ліцею інтернатного типу навчання, використано регресійний аналіз даних. Основними психологічними чинниками суб'єктивного благополуччя для вихованців фізико-математичних ліцеїв є особистісна адаптованість, альтруїстична та гностична емоційна спрямованість, низький рівень шкільної тривожності та рівень самоактуалізації. Серед психологічних чинників суб'єктивного благополуччя учнів Русанівського ліцею денного навчання, важливішим є рівень адаптованості та шкільної тривожності, а для Українського фізико-математичного ліцею інтернатного навчання - загальної тривожності, у порівнянні з іншими, що є спільними для обох ліцеїв (самоактуалізація, альтруїстична емоційна спрямованість).

Двокроковий кластерний аналіз був застосований з метою визначення основних факторів, що впливають на адаптованість та суб'єктивне благополуччя учнів. У ході аналізу було виділено два кластери, до першого потрапили учні, що мали задовільну адаптованість до навчального процесу, до другого – неадаптовані учні (відповідно до класифікації самої методики А. Фурмана, за якою порогове значення розрізнення адаптованості – 57 балів).

В результаті проведеного двокрокового кластерного аналізу було встановлено, що до першого кластеру (групи) потрапили ті учні, що мали задовільну адаптованість до навчального процесу, до другого – неадаптовані учні. Таким чином, можна сказати, що адаптовані учні вирізняються високими показниками праксичної, альтруїстичної, гностичної та комунікативної спрямованості, що впливає на самоактуалізацію та суб'єктивне благополуччя, які, у свою чергу, дозволяють припустити, що в результаті розвитку емоційної спрямованості за

допомогою програми учні будуть мати змогу сформувати та розвинути такі власні якості, як особистісна відповідальність, самопізнання, автономність та ін.

Тому для підвищення адаптованості і суб'єктивного благополуччя, як його прямого залежного елемента, психологам начальних закладів слід звертати увагу саме на ці показники, підсилюючи їх шляхом тренінгових психологічних вправ. З цією метою було розроблено програму соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату.

У третьому розділі **«Програма соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату»** окреслено особливості забезпечення психологічного супроводу обдарованих підлітків на різних рівнях: психологічного консультування та психокорекції, соціальної взаємодії у групах з метою забезпечення високих показників суб'єктивного благополуччя. Наведено опис розробленої програми, представлено результати динаміки показників особистісних властивостей респондентів.

На основі результатів регресійного та факторного аналізу було встановлено, що на суб'єктивне благополуччя підлітків найбільше впливають показники особистісної адаптованості, самоактуалізації, емоційної спрямованості. Враховуючи це, метою програми є підвищення показників психологічних чиників суб'єктивного благополуччя підлітків. Завданням програми є: розвиток самоактуалізації через особистісні можливості; розвиток емоційної спрямованості особистості через автономність; підвищення рівня особистісної адаптації через самопізнання.

Важливим для розробки та виконання програми соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату стало визначення механізмів перетворення, на основі яких буде відбуватися вплив. Кожен із психологічних феноменів має свою основу та особливості формування, протікання, зміни, розвитку. Відповідно до цього, вплив на ознакові характеристики феномену змінювали його не лише формальну сторону, а й змістовні характеристики, що у свою чергу забезпечили не тільки ситуативний ефект, але також інтегрували структуру особистості, цілісно, гармонійно та усвідомлено самою людиною.

Експериментальну групу склали обдаровані учні віком 13-15 років, серед яких 76% чоловічої статі та 24% жіночої статі; та 48% учнів, які проживали в гуртожитку, та 52%- учнів, які не проживали у гуртожитку.

Заняття проводилися два рази на тиждень на базі Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка у кабінеті для групових занять, зустрічі відбувалися та тривали 1,5 години, продовжувалися протягом двох місяців.

Для контрольної групи (табл. 1) по відношенню до експериментальної групи дослідження помітний статистично значущий зсув результатів було виявлено лише для змінної "особистісна адаптованість", з плином часу результати трохи збільшилися. Очевидно, що з довшим перебуванням підлітка у колективі підвищується рівень адаптованості до групи, він почуває себе більш впевнено, відповідає вимогам навчального закладу та референтної групи. За результатами порівняння середніх балів у контрольній групі трохи знілися показники тривожності, альтруїстичної, комунікативної, праксичної емоційної спрямованості,

натомість дещо підвищися рівень пугністичної, гедоністичної емоційної спрямованості, але така різниця не є статистично значущою. При цьому рівні суб'єктивного благополуччя та самоактуалізації не змінилися.

Тобто, визначено, що у групи, без істотного спеціального зовнішнього впливу, а лише під впливом ситуаційних життєвих факторів особистісні властивості та такі психологічні характеристики як провідна емоційна спрямованість, рівень тривожності та її складових, суб'єктивне благополуччя та його складові істотно не змінюються з плином часу. Лише адаптованість людини деяким чином залежить від часу, який вона перебуває у колективі, і, у середньому, відбувається так, що чим довше людина перебуває у даній групі, кожного дня спілкується із її учасниками, бере участь у спільній діяльності групи, це підвищує рівень її адаптованості до групи.

Для експериментальної групи статистично значуща різниця до і після формувального впливу спостерігається за змінними (табл. 1): шкільна, самоцінна, міжособистісна тривожність, особистісна адаптованість, самоактуалізація, комунікативна, праксична, гностична, акізитивна емоційна спрямованість, суб'єктивне благополуччя, мета у житті, автономність. Рівні шкільної та міжособистісної тривожності значно знизилися після формувального впливу, а рівні емоційної спрямованості підвищилися.

Таблиця 1.

Динаміка показників особистісних властивостей респондентів

Показники	КТ		Т-критерій	Значущість різниці	ЕГ		Т-критерій	Значущість різниці
	До	Після			До	Після		
Шкільна тривожність	12,7	12,6	0,061	0,952	15,5	15,1	2,901	0,004
Міжособистісна тривожність	13,1	11,9	0,751	0,457	14,8	13,8	2,814	0,006
Особистісна адаптованість	63,6	66,3	-2,473	0,017	40,6	42,7	-3,492	0,001
Самоактуалізація	43,6	42,6	1,547	0,129	38,3	39,8	-3,342	0,001
Комунікативна	6,0	5,3	1,118	0,270	3,6	4,2	-2,164	0,033
Праксична	7,0	6,5	1,471	0,149	4,8	5,5	-2,070	0,041
Гностична	5,4	4,9	0,920	0,363	4,7	5,7	-3,785	0,000
Акізитивна	0,4	-1,2	1,491	0,143	0,2	0,6	-2,065	0,041
Суб'єктивне благополуччя	50,4	50,7	-0,222	0,826	42,8	45,7	-3,085	0,003
Цілі у житті	8,8	8,6	0,394	0,696	6,9	7,6	-2,793	0,006
Автономія	7,6	6,9	2,109	0,052	7,4	8,0	-3,281	0,001

Заслуговує на увагу, що програма була спрямована на підвищення суб'єктивного благополуччя саме за допомогою переважного впливу на

автономність, за якою, власне, і виявлено статистично значущу різницю до і після впливу, її рівень значно підвищився, як і складової "мета у житті".

Таким чином, за результатами апробації програми та перевірки її ефективності за допомогою статистичного аналізу даних, а саме порівняння парних вибірок за допомогою Т-критерія Ст'юдента, було доведено, що програма є ефективним засобом для застосування у навчальних закладах з індивідуальною програмою фізико-математичного спрямування з метою підвищення адаптованості учнів, зменшення рівня їх тривожності, підвищення комунікативної, практичної та гностичної емоційної спрямованості, автономності, що у свою чергу мають позитивний вплив на суб'єктивне благополуччя учнів, підвищуючи його рівень.

ВИСНОВКИ

Дослідження психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих учнів в умовах спеціалізованої школи-інтернату дало змогу дійти таких висновків:

1. Теоретичний аналіз проблеми суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків у міждисциплінарному просторі відповідних наукових праць дозволяє констатувати, що сутнісний зміст цього психологічного феномену має два базових напрями – гедоністичний та евдемоністичний, які виникли в руслі однойменних філософських вчень та не до кінця розкривають предметне поле і специфіку досліджуваного феномену. У руслі гедоністичного підходу виокремлюємо здатність людини адаптуватися до умов навколишнього соціального середовища та отримання бажаного в актуальних обставинах. У руслі евдемоністичного підходу виділено спрямування на задоволення власних потреб, продиктованих умовами існування та індивідуально-типологічними особливостями. Багатокомпонентність феномену зумовлює складність побудови єдиної систематизованої класифікації, кожна теорія акцентує окремі аспекти життя людини, із якої виводиться бачення природи та змісту суб'єктивних оцінок її життя.

Таким чином, суб'єктивне благополуччя обдарованих підлітків можна розглядати через особистісно-психологічний та соціально-психологічний напрямки, що мають синергетичний зв'язок та складаються з взаємодіючих психологічних чинників суб'єктивного благополуччя, зміст яких дозволяє нам говорити про повну задоволеність життям.

2. Розроблено теоретичну модель суб'єктивного благополуччя учнів, що презентує: внутрішньо-особистісну сферу підлітка, сферу соціально-психологічних взаємин та мотиваційну сферу. Встановлено, що суб'єктивне благополуччя – це системне утворення особистості підлітка, що визначає повну задоволеність життям. Складовими суб'єктивного благополуччя є самореалізація, усвідомлена автономність та високий рівень адаптації. Психологічні чинники представлено як систему суб'єктивних уявлень про власне «Я», готовності до соціальної взаємодії та ціннісно-сислової сфери успішного життєутворення.

3. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату формуються під впливом організації навчання, умов проживання, провідної форми сприйняття інформації, наявності

цілей, стилю поведінки, загальних психологічних особливостей особистості. Внутрішньо-особистісна сфера учня, мотиваційна сфера та соціально-поведінкова сфера реалізуються через специфіку емоційної спрямованості особистості, рівня адаптованості, рівня тривожності та її видів, захисних механізмів, статі та впливу фактора проживання у гуртожитку.

4. В результаті емпіричного дослідження суб'єктивного благополуччя підлітків з інтелектуально-академічною обдарованістю фізико-математичного напрямку навчання спеціалізованої школи-інтернату встановлено максимальну роль наступних психологічних чинників: низький рівень загальної тривожності, високий рівень самоактуалізації та альтруїстичну емоційну спрямованість. Стать, інтернатний тип перебування та проживання у гуртожитку впливають на суб'єктивне благополуччя таким чином, що дівчата є більш суб'єктивно благополучними, а також романтично та естетично спрямованими; ті, хто проживають у гуртожитку, мають вищий рівень адаптації, нижчий рівень тривожності та самоприйняття.

Доведено, що адаптовані підлітки вирізняються високими показниками практичної, альтруїстичної, гностичної і комунікативної спрямованості, самоактуалізації та суб'єктивного благополуччя, особистісного зростання, наявністю цілей у житті та позитивним ставленням до оточуючих, а також низькими показниками тривожності.

У ході дослідно-експериментальної роботи встановлено, що підлітки мають «нормальний» рівень тривожності, «середній» рівень самоактуалізації. Тобто, для обдарованих учнів, що навчаються у спеціалізованій школі-інтернаті в першу чергу суб'єктивне благополуччя пов'язане зі ступенем адаптації до колективу та рівнем альтруїзму самої особистості. Важливе місце для виникнення загальних позитивних відчуттів щодо свого життя, займає рівень самоактуалізації учнів, тобто бажання розкривати свої можливості, навички, навчатися новому.

5. Розроблено та апробовано програму соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату з метою підвищення суб'єктивного благополуччя підлітків. Програма орієнтована на зменшення рівня тривожності на початку навчання, що поліпшує адаптацію учнів до освітнього простору та нової навчальної програми. Підвищенням рівня особистісної адаптації було досягнуто завдяки психологічним тренінговим вправам, що спрямовані на знайомство, згуртування групи, підвищення почуття впевненості у собі, своєї значущості.

Результати апробації підтверджено високу ефективність експериментальної програми. Відбулася корекція особистісних характеристик учнів експериментальної групи – значно зросла кількість осіб, у яких спостерігається порівняно вищий рівень особистісної адаптованості, автономії та психологічних чинників суб'єктивного благополуччя, знижений рівень тривожності. Застосування тренінгових вправ сприяло розвитку самоактуалізаційної тенденції, практичної та гностичної емоційної спрямованості підлітків.

Запропонована програма є ефективним засобом підвищення суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків в умовах інтернатного перебування та може використовуватися психологами, соціальними педагогами психологічних служб у

системі освітніх закладів різного типу з метою формування в учнів тенденції до самоактуалізації та профілактики дезадаптації, зменшення тривожності.

Здійснене дисертаційне дослідження не претендує на остаточне і вичерпне вирішення зазначеної проблеми. Перспективним є здійснення подальших наукових пошуків стосовно дослідження психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих учнів на різних вікових етапах; вивчення особливостей суб'єктивного благополуччя учнів, що навчаються за гуманітарним напрямком, розширення можливих психологічних чинників адаптованості та благополуччя підлітків у розробці нових методів для психологічного аналізу та удосконалення діагностичних та корекційних методів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Єзерська Н.В. Соціально-психологічний супровід обдарованих учнів / Н. В. Єзерська // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – №12(31) / 2014. – К.: Інститут обдарованої дитини. – 2014. – С. 17.
2. Єзерська Н. В. Соціально-психологічні особливості процесу адаптації підлітків / Н. В. Єзерська // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково – методичний журнал. – №3(46) /2016. – К.: Інститут обдарованої дитини. – 2016. – С. 35.
3. Єзерська Н.В. Дескриптори щастя обдарованих учнів підліткового віку як показники суб'єктивного благополуччя / Н.В. Єзерська // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – №3(58) /2017. – К.: Інститут обдарованої дитини. – 2017. – С. 24.
4. Єзерська Н.В. Фактори суб'єктивного благополуччя та індивідуально-типологічні особливості обдарованих школярів / Н.В. Єзерська // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика. Збірник наукових праць. – №1. – 2017 (18). – К: Інститут обдарованої дитини, 2017. – С. 150.
5. Єзерська Н.В. Вплив інтернатних умов перебування на суб'єктивне благополуччя підлітків / Н.В. Єзерська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – №4/2017: Серія: Психологічні науки. – 2017. – Вип. 4. – Т.2. – С. 31.
6. Єзерська Н.В. Організація роботи соціально-психологічного супроводу адаптації обдарованих учнів підліткового віку в умовах школи-інтернату / Н.В. Єзерська // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика. Збірник наукових праць. – №2. – 2017 (19). – К: Інститут обдарованої дитини, 2017. – С. 68.
7. Ezerskaya N.V. The analysis of factors of subjective teenagers well – being in specialized boarding school / N.V. Ezerskaya // The unity of science December 2016 – January 2017. Venna. Austria./ publishing office Beranových str., 63, Czech Republic – Prague, 2017. – 160 p. – P. 63.
8. Єзерська Н.В. Психологічні особливості розвитку особистості підліткового віку / Н.В. Єзерська // Щомісячний науковий журнал №7(22) / 2015 Молодий вчений. Серія: Психологічні науки, – 2015. – Ч.2. – Х.: Вид. Дім Гельветика, 2015. – С. 108.

9. Єзерська Н.В. Аналіз проблем соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів підліткового віку /Н.В. Єзерська // Щомісячний науковий журнал, №9(24)/2015, Молодий вчений. Серія: Психологічні науки, – 2015. – Ч.2. – Х.: Вид. Дім Гельветика, 2015. – С. 123.

10. Єзерська Н.В. Соціалізація обдарованих підлітків в умовах інтернатного перебування / Н.В. Єзерська // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [«Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»], (Київ, 7-9 листопада 2014 р.). – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. – 431 с. – С. 71-74.

11. Єзерська Н.В. Психологічний супровід обдарованих дітей в системі освіти / Н.В. Єзерська // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції [«Інноваційні технології навчання обдарованої молоді»] (Київ, 4 грудня 2014 р.) – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 154 с. – С. 16-17.

12. Єзерська Н.В. Особливості роботи з обдарованими підлітками в модернізації системи освіти / Н.В. Єзерська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті»] (Одеса, 20-21 березня 2015 р.). – О.: Південна фундація педагогіки, 2015 – 116 с. – С. 25-29.

13. Єзерська Н.В. Соціально-психологічна адаптація обдарованих підлітків / Н.В. Єзерська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасна педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрямки наукових досліджень»] (м.Київ, 10-11 липня 2015 р.) – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2015. – 111 с. – С. 85-87.

14. Езерская Н.В. Проблемы адаптации одаренных подростков в условиях интернатного проживания / Н.В. Езерская // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії»] (м.Харків, 11-12 вересня 2015 р.). – Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015. – 103 с. – С. 66-69.

15. Єзерська Н.В. Суб'єктивне благополуччя обдарованих підлітків як фактор соціалізації / Н.В. Єзерська // Матеріали круглого столу [«Інтернет технології і соціалізація обдарованої учнівської молоді»], (Київ, 8 лютого 2017 р.). – К.: Інститут обдарованої дитини, 2017.

16. Єзерська Н.В. Взаємини між учителем та учнем: запобігаємо стигматизації / Н.В. Єзерська // Практичний психолог: Школа. – №12/2013. – К.: Вид. МЦФР: Освіта, 2013. – С. 12.

17. Єзерська Н.В. Система психолого-педагогічного супроводу учнів – учасників предметних олімпіад / Н.В. Єзерська // Практичний психолог: Школа. – №5-6/2015. – К.: Вид. МЦФР: Освіта, 2015. – С. 27.

18. Єзерська Н.В. Лихослів'я в підлітковому середовищі /Н.В. Єзерська // Практичний психолог: Школа. – №3/2013. – К.: Вид. МЦФР: Освіта, 2013. – С. 18.

19. Єзерська Н.В. Адаптаційний період: формування гармонійних міжособистісних взаємин у колективі підлітків. / Н.В. Єзерська // Практичний психолог: Школа. – №5/2013. – К.: Вид. МЦФР: Освіта, 2013. – С. 48.

20. Єзерська Н.В. Соціально-психологічний супровід адаптації обдарованих підлітків фізико-математичного напрямку в умовах інтернатного перебування II диплом. Переможець III Всеукраїнського конкурсу [«Творчий учитель – обдарований учень»]. Організатор Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2014 р. Режим доступу: <http://teacher.iod.gov.ua/winners.php>. – (Дата звернення: 31.05.2014).

АНОТАЦІЇ

Єзерська Н. В. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2018.

У дисертації досліджуються психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату. Окреслено основні підходи до розуміння суб'єктивного благополуччя, проаналізовано зв'язок особистісно-психологічного та соціально-психологічного підходів до психологічних чинників суб'єктивного благополуччя. Запропоновано теоретичну модель суб'єктивного благополуччя учнів. Представлено програму емпіричного дослідження, його основні етапи, критерії підбору досліджуваних та здійснено характеристику груп обдарованих підлітків. На основі запропонованої теоретичної моделі суб'єктивного благополуччя учнів визначено поняття суб'єктивного благополуччя учнів та встановлено психологічні чинники. Удосконалено вибір відповідного психодіагностичного інструментарію та методів опрацювання даних. Наведено результати аналізу числових значень психологічних чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих підлітків із різним способом життя. Обґрунтовано психологічні чинники суб'єктивного благополуччя обдарованих учнів, що навчаються в закладі інтернатного типу. Розроблено програму соціально-психологічного супроводу обдарованих підлітків в умовах спеціалізованої школи-інтернату, доведено її ефективність.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, психологічне благополуччя, психологічні чинники, підлітки, обдарованість, психологічний супровід, адаптація, школа-інтернат.

Yezerska N. V. Psychological factors of subjective well-being of adolescents in conditions of a specialized boarding school. – Retaining manuscript rights.

Dissertation for a Candidate of Science in Psychology, specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – Boris Grinchenko Kiev University, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to a large number of socio-psychological problems, the accompanying process of boarding school socialization of giftedness teenagers, which contribute to increasing the anxiety and aggressiveness. Every child needs an individual approach, help in capacity discovery, forming a holistic harmonious personality. Subjective well-being is not only an indicator of mental stability, transitional states of adaptation-disadaptation and resources of stress resistance, but also has a fundamental importance for

improving the processes of general and educational socialization, conducting applied research, as well as solving other problems. The urgency and insufficient development of this problem led to the choice of the topic of the dissertation study: "Psychological factors of subjective well-being of adolescents in the conditions of a specialized boarding school".

The analysis of scientific literature on the research problem suggests that the phenomenon of "subjective well-being" is a complicated, multi-perspective, interdisciplinary concept, which occupies a major place in philosophy, sociology, psychology and pedagogy. As a result of the generalization of scientific literature on the problems of the dissertation research, it was stated that it was customary to differentiate between two approaches to the problem of subjective well-being: hedonistic and eudemonistic.

Both approaches try to answer the question "what is happiness?", translating it from the category of philosophical and everyday in the scientific and methodological, however, come from conceptually different views on the person and his vital activity. The eudaimonic approach emphasizes on the personality peculiarities necessary for a positive functioning, which consists in the continuation of its development, it can be defined as person-psychological. The hedonic approach focuses more on the social circumstances of life and the influence of society on how a person evaluates the content of his own existence, and his positivity is regarded as achieving a state of satisfaction of needs, that is, such a vision can be regarded as a socio-psychological. The theoretical analysis allowed to develop a model of subjective well-being of adolescents to conditions of a boarding school. Thanks to which a program of empirical research has been developed. The model reflects the actual factors of subjective well-being of gifted teenagers - including the existing personality traits that affect self-esteem, self-confidence, value consciousness, resulting in the adaptability of a gifted teenager to boarding school learning and living conditions. Subjective well-being of adolescents is a process of manifestation and development of giftedness and the formation of individuality in the educational environment. Based on the proposed theoretical model of the subjective well-being factors of adolescents, empirical descriptors of subjective well-being components and its factors are described.

Under study of the adolescents' basic psychological characteristics, depending on the education form, it is established that adolescents studying in the institution of the residential type of the physical and mathematical direction have an average level of anxiety, with predominance of self-assessed anxiety, have a praxical, romantic and gnostic emotional orientation, have a non-obvious level of personal non-adaptability, average level of self-actualization, high level of subjective well-being and its components, such as personal growth and positive attitude. The main factors of subjective well-being for pupils of physical and mathematical lyceums are: personality adaptation, altruistic and gnostic emotional orientation, low level of school anxiety and level of self-actualization. Among the factors of subjective well-being for the students of the Rusanovsky Lyceum, the level of adaptability and school anxiety is more important, and for the Ukrainian Physics and Mathematics Lyceum there is a general anxiety, as compared with others common to both lyceums (self-actualization, altruistic emotional orientation).

Adapted students are characterized by high levels of praxis, altruistic, gnostic and communicative orientation, self-actualization and subjective well-being, personal growth,

the presence of goals in life and positive attitudes towards others, and low levels of anxiety. Therefore, to increase adaptability and subjective well-being, as its direct dependent element, psychologists of primary schools should pay attention to these indicators, reinforcing them through training psychological exercises. As a result of the model introduction of the of subjective well-being development factors of pupils, significant changes were recorded on the main indicators of subjective well-being. In particular, the training effect is illustrated by positive changes in indicators where there is a relatively higher level of personal adaptability, autonomy and factors of subjective well-being, and reduced level of anxiety. Also, the use of exercises contributed to the development of the self-actualization trend, the praxis and gnostic emotional orientation.

Key words: subjective well-being, psychological well-being, factors, adolescents, giftedness, psychological support, adaptation, specialized boarding school.